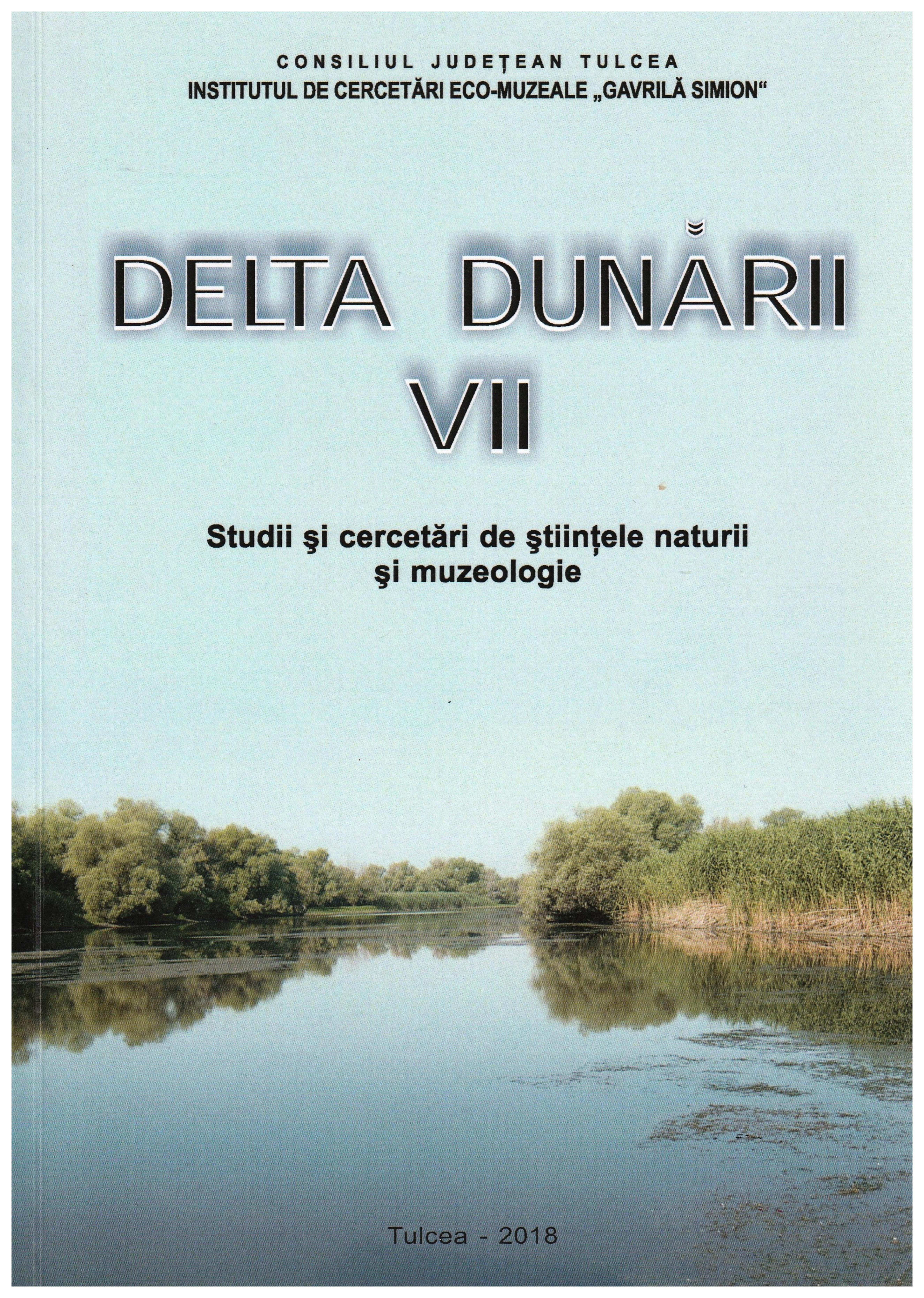

CONSILIUL JUDEȚEAN TULCEA
INSTITUTUL DE CERCETĂRI ECO-MUZEALE „GAVRILĂ SIMION“

DELTA DUNĂRII

VII

**Studii și cercetări de științele naturii
și muzeologie**

Tulcea - 2018

Valori ale patrimoniului imaterial la ucrainenii și rușii-lipoveni din Delta Dunării

Values of the Intangible Heritage at Ukrainians and Russian Lippovans from Danube Delta

Alexandru CHISELEV

Abstract

Our attempt to compare the two ethnic groups of Slavic origin from Tulcea County draws its essence from several factological considerations, who led to the insufficient knowledge of the ethnos of these populations, of common elements derived from the Slav cultural matrix, as well as of the specific ones, generated by different mentalities, customs and behavioural codes. In this paper we will compare some aspects (without claiming to be exhaustive) about the immaterial patrimony of these populations.

Keywords: Slavic, history, religion, ethnography, traditions

Considerații preliminare. Metodologie

Încercarea noastră de a trata comparativ cele două grupuri etnice de origine slavă din județul Tulcea își trage esența din câteva considerente factologice, care au condus la o insuficientă cunoaștere a *ethnos-urilor* acestor populații, a elementelor comune ce derivă din matricea culturală slavă, precum și a celor specifice, generate de mentalitățile, cutumele și codurile comportamentale diferite:

- existența unui vid de cercetare din perspectivă etnografică, pe tema istoriei etniilor și apartenenței lor etno-culturale, în special în perioada comunismului;
- dispariția timpurie sau transformarea unor elemente definitorii ce pot caracteriza un grup etnic;
- dificultatea depășirii unor bariere lingvistice (idiomul *haholesc*, idiomul *lipovenesc*; limbajul hibrid, pe baza bilingvismului româno-ucrainean sau româno-lipovenesc), culturale, de mentalitate, comportamentale sau religioase etc.

Demersul nostru apelează la următoarele metode și instrumente de documentare: utilizarea bibliografiei de specialitate și a metodei interviului și istoriei personale a *martorilor esențiali*, persoane vârstnice care prin tehnicile anamnezei și a narațiunii poveștilor auzite de la bunici sunt capabile să reconstituie o parte din trecutul comunității.

De altfel, antropologia culturală modernă este caracterizată printr-o întoarcere către persoană și către personalitate, având în vedere experiența personală și personalizată a culturii (ȘTIUCĂ, 2000-2002, 197-205).

Aspectele legate de idiosincrazia familială și comunitară trebuie decodificate, interpretate și corelate astfel încât să contureze un cadru general al modului de a trăi și de a gândi la un moment dat, demersul pornind dinspre individ spre colectivitate.

În această lucrare vom aborda comparativ câteva aspecte (fără a avea pretenția de exhaustivitate) legate de patrimoniul imaterial al acestor populații.

Rezultate și discuții

Proveniența, motivul venirii și localizarea în teritoriu. Cele două grupuri slave au ajuns în spațiul Dobrogei din motive principale diferite: motivul religios (dorința de exercitare a credinței strămoșilor; persecuția religioasă) la lipoveni și motivul politico-social (dorința de refacere a Sicii; sărăcia țărănimii) la ucraineni. Venirea lor în acest spațiu este legată de unele coordinate favorizante: găsirea unor teritorii cât mai asemănătoare cu cele de origine, pentru a se asigura continuitatea practicării *savoir-faire-ului* (pescuit, creșterea animalelor, meșteșuguri etc.); stăpânirea otomană ce permitea o libertate de exprimare a credinței pentru lipoveni și oferea anumite privilegi căzacilor zaporojeni, în schimbul loialității acestora.

Este evident că relația dintre ucraineni și lipoveni a fost destul de tensionată, ceea ce a determinat confruntări sângeroase, relocări de populație și căutarea altor teritorii. Chiar și astăzi, cele două populații conviețuiesc doar în câteva localități (Tulcea, Mahmudia, Pătlăgeanca, Chilia Veche, Gorgova, Sulina).

Deplasările **staroverilor** în diversele regiuni ale Rusiei, apoi și spre Dobrogea au început în timpul lui Petru cel Mare și s-au continuat sub Ecaterina a II-a. Această mișcare a fost cauzată de schisma religioasă produsă după anul 1654. Reforma nikoniană a generat rezistență clericală și țărănească și a justificat persecuția religioasă, ajunsă la forme extreme, determinând o reacție pe măsură: refugii în zone izolate, emigrări în afara imperiului, *autodafé-uri/ auto-incendieri* (VARONA, 2002, 31-32).

La începutul secolului al XVIII-lea, regiunile Starodub și Vetka se constituie ca importante centre ale cultului credincioșilor de rit vechi. În anii 1700-1720 a apărut un nou pol migratoriu sud-vestic, în Podolia și Basarabia. Aceste teritorii erau împărțite între Polonia, Imperiul Austro-Ungar și Imperiul Otoman, atrăgând în secolul al XVIII-lea lipovenii cu preoți hirotoniși sau diaconi, adică lipovenii *popovți*. Același curent migrator s-a aplicat și bespopovților, lipovenilor fără preot (PRYGARINE, 2004, 259-266).

Pe parcursul secolelor XVIII-XIX se constituie principalele centre demografice lipoveniști în Podolia, Bucovina, Bugeac, Basarabia de Nord și Dobrogea.

Procesul migratoriu al credincioșilor de rit vechi din diferitele regiuni ale Rusiei spre bazinul Dunării se menține până la începutul secolului al XX-lea. Migrațiile interne, schimbările de populații se produc între diferitele centre ale lipovenilor din Bucovina, Basarabia de Nord și Sud și Dobrogea.

Lipovenii s-au stabilit pe teritoriul județului Tulcea în localitățile Carcaliu, Sarichioi, Jurilovca, Slava Cercheză, Slava Rusă, Mila 23, Gorgova, Sfîștofca, Periprava, Chilia Veche, Sulina și Tulcea.

Migrația masivă a **ucrainenilor** în spațiul dobrogean a început după desființarea Siciei Zaporojene. Sicia era o formă de democrație militară, bazată pe cultul libertății și al muncii în obște, cu reguli proprii de organizare militară și religioasă.

Deși migrări secundare și stabiliri în zonă au existat și în perioada 1768-1774, prin încercările de stabilire a relațiilor economice cu teritoriul de *dincolo de Dunăre*, marea masă de ucraineni (între 5.000 și 12.000, după diverse estimări) completează mozaicul multietnic al Dobrogei începând cu vara anului 1775 (REABININ-SKELEAREVSKY, 1927 apud KUŞNIR, 2008).

Un alt val de migranți vine după *ucazul* dat de Ecaterina a II-a care le interzicea reorganizarea Siciei la 5 mai 1779. Acestora li se adaugă migrațiile liniștite, individuale sau în grupuri mici, din perioadele de acalmie, bazate pe oportunități economice și profilul ocupațional, în special pescuitul și creșterea vitelor. În anul 1792, rușii îi deportează pe ucrainenii nemulțumiți în zona Kubanului, pentru a nu se alia cu polonezii. Aceștia sunt cunoscuți ca *Cernomoreți/ „Oameni ai Mării Negre”*. O ramură s-a desprins și a trecut în Dobrogea, îndrumați de comercianți și cărăuși (*ciumaci*).

Ucrainenii se extind în zona de podiș a Dobrogei și-și sporesc efectivul cu noi refugiați în urma anexării Basarabiei în 1812, după care își reorganizează *Sicia* în 1814 la Dunavățu de Sus, care funcționează până la 1828.

Obștea militară a *Siciei* era supusă Porții Otomane dar își păstra autonomia. În schimbul serviciilor militare obținea drepturi politice și economice pe o zonă extinsă. Instrucția militară funcționa și în vreme de pace și aceasta le permitea o atitudine demnă față de autorități și de forță pentru cei din jur (ARBORE, 1935, 50-57).

Principalele localități în care s-au așezat, de-a lungul timpului, ucrainenii (cazaci zaporojeni sau țărani agricultori) sunt: cele două Dunavețe (de Jos și de Sus), Sfântu Gheorghe, Murighiol, Nufărul, Victoria, Caraorman, Ciucurova, Telița, Tulcea Veche, I.C. Brătianu, Letea, Chilia Veche, Pardina, Pătlăgeanca, Uzlina, Tulcea, Ceatalchioi, Murighiol, Frecăței, Nifon, Căprioara, Hamcearca. Mulți s-au stabilit în cele din urmă în Tulcea și unele sate s-au depopulat. Statisticile au consemnat cifre cu mari fluctuații datorită incluziei lor la ruși.

Unele povestiri despre stabilirea familiilor de țărani și despre întemeierea satelor au ca lait-motiv creșterea vitelor. Ca în orice narăuție legată de întemeiere, adevărul fabulos și cel factologic se contopesc.

Bunicul Pocora Afanasie a venit în zona Pădurii Letea cu patru feciori, în timpul războiului Crimeii, pentru a adăposti turmele de vite ale locuitorilor din Volciog, de lângă Jibreni – Basarabia, de pericolul debarcării trupelor franceze în acea zonă. Acestei familii i s-au adăugat altele precum Canareica, Crimski, pentru a se apăra de lipovenii din zonă. Feciorii au fost dați la casele lor: Grindul lui David, Grindul lui Ifim, Grindul Pocoreștilor. Bătrânul s-a dus la Muntele Athos să se roage pentru iertarea păcatului de a nu fi înapoiat vitele consătenilor din Basarabia. A început negoțul cu vite spre Balcani și a dispărut fără a i se ști urma, cu mult aur. (Sursă orală: T. Ș. – Letea; cercetare de teren, 1994, G. Stoica)

Religie. Rit bisericesc. Obiceiuri. Lipovenii și ucrainenii dobrogăieni folosesc în rânduiala sărbătorilor de peste an calendarul iulian, cu o diferență de 13 zile față de calendarul gregorian, introdus oficial în România în anul 1924. Ucrainenii sunt credincioși ortodocși de stil vechi (păstrează calendarul iulian). Lipovenii sunt credincioși ortodocși de rit vechi, staroveri sau staroobreadți.

Neunitari ideologic, la sfârșitul secolului al XVII-lea staroverii erau de la scindați în două grupări de bază: *popovții* (cei cu preot, sacerdotali) și *bezpopovții* (cei fără preot, nesacerdotali). Aceștia s-au reorganizat în numeroase *tolcuri* (grupări), care au cunoscut și ele numeroase subdiviziuni – *soglasii, concordii* sau *înțelegeri*.

La nivelul județului Tulcea rușii lipoveni *popovți* s-au stabilit în următoarele localități: Chilia Veche, Gorgova, Jurilovca, Mahmudia, Mila 23, Pătlăgeanca, Periprava, Sarichioi, Sfîștofca, Sulina, Tulcea.

Rușii lipoveni *bezpopovți* s-au așezat la Mahmudia, Sarichioi, Gorgova și Tulcea. De asemenea, se regăsesc și *nemolieci* din Mahmudia și *hatniki* din Tulcea.

În tabelele următoare sunt prezentate sintetic și comparativ aspecte legate de viața religioasă și de tradițiile celor două grupuri etnice (cele din ciclul vieții și cele calendaristice, în particular sărbătorile de referință: Crăciunul și Paștele).

Tabelul 1. Religie. Rit
Table 1. Religion. Rite

Element	Ruși lipoveni	Ucraineni
Subordonarea bisericii în prezent	Mitropolia Brăila; Arhiepiscopia de Novozabkov etc.	Biserica Ortodoxă Română
Limba oficierii slujbei	slavona	româna, secundar ucraineana
Calendarul bisericesc	iulian	iulian
Câteva aspecte de ritual bisericesc	<ul style="list-style-type: none"> - semnul crucii făcut cu două degete; - <i>Aleluia</i> dublă; - Înconjurarea bisericii, la marile sărbători, se face în sensul mișcării soarelui pe bolta cerească; - liturgia tradițională se face cu șapte bobite de prescură 	<ul style="list-style-type: none"> - semnul crucii făcut cu trei degete; - <i>Aleluia</i> triplă; - Înconjurarea bisericii, la marile sărbători, se face în sens invers mișcării soarelui pe bolta cerească; - liturgia tradițională se face cu cinci bobite de prescură
Hramurile bisericilor	în general toamna	în general toamna
Împărțirea pe sexe în timpul slujbei	spre altar (bărbați) – spre ieșire (femei)	stânga (femei) – dreapta (bărbați); mixt

Tabelul 2. Obiceiuri din ciclul vieții
Table 2. Customs from life-cycle

Etapă din ciclul vieții	Ruși lipoveni	Ucraineni
Botezul	până în opt zile de la naștere	până în 40 de zile de la naștere; scalda ritualică a doua zi după botez
Nunta	<ul style="list-style-type: none"> - mirii beau vin sfântit dintr-un pahar, apoi preotul îl sparge cu un ciocanel; - pirostrii de cununie acoperite; - prinderea părului miresei în <i>chicika</i>. 	<ul style="list-style-type: none"> - mirii beau vin sfântit din linguriță; - pirostrii de cununie descoperite, sub formă de coroîte; - mireasa este legată cu cosenka, a doua zi; multe credințe cu origini precreștine
Înmormântarea	<ul style="list-style-type: none"> - înfășurarea mortului în giulgiu, cu următorul inventar ritualic: <i>bentiță/ venecic, pois, lestovka, ruka pisania</i> (scrisoare către Sfântul Petru); - <i>kukea</i> – fiertură de grâu cu miere, cu rol de colivă; - mortul se îngroapă cu crucea la picioare. 	<ul style="list-style-type: none"> - lipsește un astfel de inventar ritualic; opriri (poduri) la intersecții, unde sunt date de pomană anumite obiecte, alimente sau bani; - coliva; - mortul se îngroapă cu crucea la cap.

Tabelul 3. Obiceiuri din ciclul calendaristic
Table 3. Customs from calendar-cycle

Sărbătoare	Ruși lipoveni	Ucraineni
Ajunul Crăciunului	sacelnik (post negru)	- mersul cu Vecera; - masa de Veceră (12 produse de post; <i>duchide</i>); - prepararea Crăciunelului, - așezarea fânului în camere
Crăciunul	cântece bisericești: <i>Hristos rajdaetsja</i> (Hristos se naște) sau <i>Hristos Slavie</i>	colinde de Crăciun (<i>coleadă</i>) de inspirație religioasă; elemente precreștine
Anul Nou	semănatul (<i>pasivaiu</i>)	colinde de Anul Nou (<i>scidrivki</i>), <i>Melanka</i> (elemente carnavalești), semănatul (<i>posivaiu</i>)
Boboteaza	-slujbă religioasă; -agheazma mare	- slujbă religioasă; - agheazma mare - folosirea Crăciunelului și aghezmei pentru binecuvântarea oborului
Lăsata Secului; Postul Paștelui	- <i>Maslenița</i> (Săptămâna dinaintea Lăsatului de Sec – manifestări carnavalești) - post strict reglementat (luni, miercuri și vinerea – hrană uscată, marți și joi – hrană caldă)	- <i>Maslena</i> (Săptămâna Untului) - jocuri de post (<i>crehovo tanțea, sitâi sitâi borș</i>)
Paștele	- slujbă religioasă - pentru a nu se arunca cojile sacralizate, ouăle sunt sfintite decojite	- slujbă religioasă - focul din noaptea Învierii - ouăle sunt sfintite întregi, iar resturile acestora, împreună cu oase de pește sfintite etc. sunt folosite în diverse practici de etnoiatrie
Perioada post-pascală	- <i>Jina Miranosița</i> (a 3-a duminică după Paști): sărbătoare a femeilor, se fierb ouă și sunt sacrificiate găini - <i>Prepolovenie</i> (a 25-a zi după Paști): înroșirea ouălor	- <i>Rahmanski Velikden</i> (a 25-a zi după Paști) - Legenda spune că în acea zi s-a văzut un ou roșu plutind în apropierea unui topos mitic (<i>Rahmanski Ostrov</i>).

Denominări etnice. Lipovenii din județul Tulcea au fost sau mai sunt cunoscuți sub denumirile de: lipavani, lipatei, ruși, moscovici, velico-ruși, ruși lipoveni, rascolnici, staroveri, *popovți* (lipoveni cu popă), *bezpopovți* (lipoveni fără popă), *nekrasovți* (lipovenii din Sarichioi), *nemoleți* (grup de lipoveni din Mahmudia) etc.

Ucrainenii din județul Tulcea au fost sau mai sunt cunoscuți sub denumirile de: ruși, rusnaci, malo-ruși, haholi/ *hahli*, *buzhani* (poreclă venită din partea lipovenilor), *cabaché* (ucrainenii din Caraorman), *cheșmané* (ucrainenii din Sfântu Gheorghe), *cernomoreți* etc.

În continuare vom încerca descifrarea principalelor etnonime ce au devenit reprezentative pentru cele două grupuri etnice.

Etimologia termenului *lipovean* a generat în România o serie de variante explicative, raportat la mai multe niveluri de percepție, venite din interiorul sau exteriorul grupului etnic.

Termenul este explicit de specialiști plecând de la trei ipoteze, care nu acoperă în întregime fenomenul:

1) Asocierea între cuvântul slav „lipa”, care înseamnă „tei”, cu modul de viață preferat de mulți lipoveni, în mijlocul pădurilor de foioase.

2) Feodor Chirilă susține ipoteza toponimică, fiind de părere că denumirea de lipoveni provine de la toponimul Lipoveni – prima așezare a rușilor de rit vechi, atestată la 1724.

3) Ipoteza antroponomică presupune că numele de lipoveni ar fi o prescurtare, prin afereză, a cuvântului inițial „filipoveni” – adepti ai lui Filip, care, prin uz, a trecut la fază intermediară „flipoveni” și l-a pierdut în timp și pe „f” (TITOV, 2015, 78-79).

Printre denumirile atribuite în Dobrogea ucrainenilor se numără și cea de *hahol* (plural *haholi/ hahli*). Semnificația inițială a termenului s-a pierdut însă, niciunul dintre martorii intervievați nemaiștiind ce reprezintă acesta. Singurul element cunoscut este că limba *haholească* se diferențiază într-o oarecare măsură de cea ucraineană, fiind percepută de ei ca un dialect. Se pare că termenul era folosit inițial ca o insultă a rușilor la adresa ucrainenilor, *khokhol* desemnând binecunoscuta coadă a cazacilor zaporojeni (KELLY, 1998, 152).

În Dobrogea, el a fost utilizat pentru o diferențiere chiar și la nivel etnonemic, între ucraineni (malo-ruși) și rușii lipoveni, cei din urmă folosindu-l cu sensul de necurat (păgân sau de altă credință). În timp, acesta și-a pierdut, prin uzanță, orice substrat negativ și a devenit etnonim.

Elemente de lingvistică. Rusa și ucraineana aparțin ramurii limbilor est-slave. Conform cercetărilor în lexicologice și modelărilor lingvistului Konstantin Tyshchenko, între cele două limbi există o distanță lexicală cu valoarea de 38%, adică un vocabular comun în proporție de 72%, ucraineana fiind cel mai apropiată de belarusă.

La nivelul arealului studiat, comunitățile de ucraineni și ruși lipoveni vorbesc variante ale unor dialecte din țările de origine, conservând anumite cuvinte vechi, datorită izolării de ethnos-ul matern, dar înglobând și adaptând cuvinte din limbile populațiilor cu care au venit în contact în acest spațiu multietnic. În acest context, la ambele populații se observă fenomenul bilingvismului și apariția limbajurilor metisate, în situații non-formale (ex. în discuții între membrii familiei, între vecini, la piață).

Cercetările în dialectologie arată că graiul lipovenilor constituie o variantă a ansamblului de dialecte ale rușilor de sud. Printre principalele substraturi, se disting cel latin, slavo-meridional și turcesc (MACAROV, 2008, 18-19).

ACESTE ÎMPRUMUTURI POT FI ÎNTELESE CA ELEMENTE DE ADAPTARE LA DIFERITE SITUAȚII SOCIALE, POLITICE ȘI ECONOMICE CU CARE ACEȘTIA S-AU CONFRUNTAT PE UN ANUMIT TERITORIU. Cultura lipovenească funcționează astăzi prin utilizarea contextuală a mai multor limbi: slavona pentru sfera sacrală, rusa dialectală pentru viața cotidiană, limba română pentru comunicarea exterioară.

Din punct de vedere lingvistic, ucrainenii din județul Tulcea vorbesc graiuri ucrainene de stepă, de tranziție de la cele sud-estice la cele sud-vestice, dar având la bază trăsăturile dialectului sud-estic. Cultura ucraineană funcționează astăzi prin utilizarea contextuală a ucrainenei dialectale pentru viața cotidiană și sărbătoarească intra-comunitară și foarte puțin pentru cea bisericăescă și limba română pentru comunicarea exterioară și sfera religioasă.

Arhitectură tradițională. Similitudinile dintre arhitectura tradițională a celor două grupuri etnice derivă din folosirea acelorași materiale și tehnici de construcție, din utilizarea unor elemente decorative slave (razele soarelui, sirena pe frontoanele caselor), a sistemelor de încălzire a locuinței (soba, *lijanca/ lejanca*), a unor anexe gospodărești (bucătăria de vară cu cuptorul de pâine/ *pecica*).

Diferențe apar în gândirea funcțională a interiorului, în folosirea unor motive decorative specifice (ex. crucea staroveră pe frontoanele și la intrările caselor lipovenești) sau a unor anexe gospodărești cu însemnatate pentru populația respectivă (ex. baia lipovenească/ *bania*), în existența unor obiceiuri de construcție cu rădăcini precreștine (la ucraineni).

O particularitate de construcție a casei lipovenești, care derivă din normele tradiționale, este că peretele unde era așezat iconostasul/ *bojnicica* (cel dinspre răsărit) se construia mai îngust.

Lipovenii și ucrainenii se diferențiază și la nivelul obiectelor de artă populară ce decorează locuința, în special camera curată. În locuința ucraineană apar și țesături de tipul covoarelor sau ștergarelor, alese în războiul de țesut sau cusături în punct de cruce, pe când la lipoveni se evidențiază obiecte croșetate, cuverturile cu motive florale, cusături din materiale industriale, samovarul, Matrioska etc.

Arhitectura religioasă. Edificiul de o însemnatate majoră pentru aceste comunități a fost și rămâne lăcașul de cult, ca loc de întâlnire la slujbe, hramuri și evenimente din ciclul vieții.

Bisericile din satele cu comunități de ucraineni au elemente comune altor biserici ortodoxe. Pictura bisericească este în general simplă, cupola fiind pictată în albastru, cu stele aurii.

Specificul bisericii lipovenești este dat de: crucea staroveră (crucea cu opt extremități/ colțuri), existența unor intrări separate pentru bărbați și femei (una în partea opusă altarului și una sau două pe laterală, folosite pentru accesul bărbaților), existența unui spațiu corespondent pridvorului din bisericile ortodoxe, dar cu o destinație puțin diferită, în sensul că aici există icoane și din acest spațiu persoanele care nu au dezlegare de a intra în biserică, pot participa la slujbă.

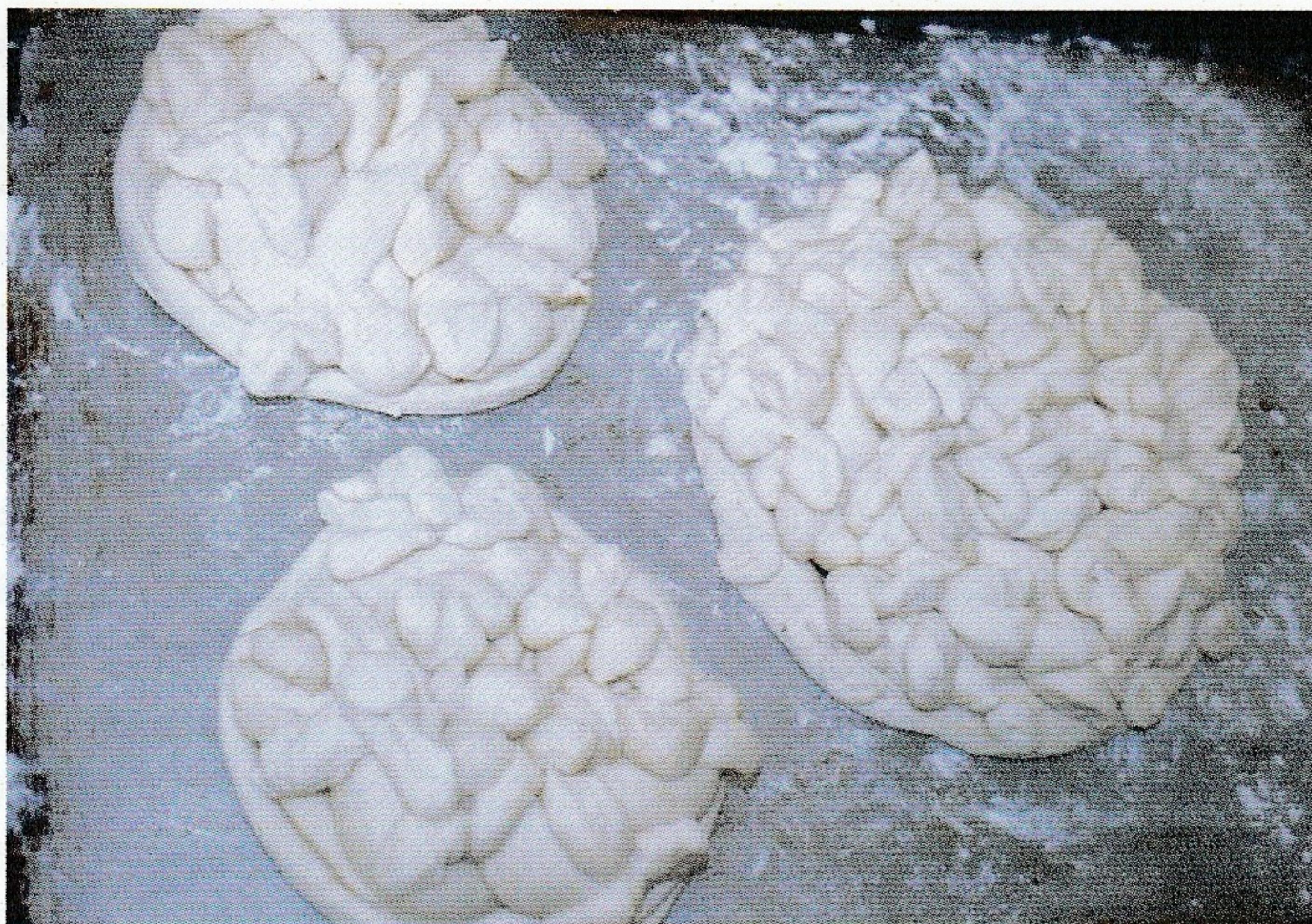
Alimentația. Codul alimentar. Similitudinile celor două bucătării slave sunt legate de: preparatele comune, determinate de profilul ocupațional asemănător și de o serie de factori naturali, economici și culturali; folosirea acelorași ustensile de pregătire a hranei și de servire a mesei; existența unor structuri dihotomice de tipul alimentație cotidiană-alimentație de sărbătoare sau produs de post-produs de dulce.

Diferențele sunt legate de normele religioase, obiceiurile sau credințele legate de hrană, modul de preparare a alimentelor ritualice. Chiar dacă anumite preparate au aceeași denumire și/ sau forme similare, ele prezintă semnificații distincte din punct de vedere ritualic. De exemplu, *kukea-ua/kutea-ua* (fiertură de grâu cu miere) constituie preparatul pentru pomenire la lipoveni și unul dintre cele 12 alimente pentru masa de Veceră/ Ajunul Crăciunului la ucraineni. *Pampușka* la lipoveni este o plăcintă cu brânză servită în cotidian, iar la ucraineni este un preparat esențial pentru Veceră.

La rușii lipoveni se remarcă austерitatea Postului, interzicerea cutumiară a consumului cărnii de iepure, ritualizarea actului alimentar, prin gestul efectuării crucii înainte de a duce ceva la gură, indiferent dacă e mâncare sau băutură.

Conform cutumelor religioase, în timpul Postului Mare, în afara zilelor de sămbătă, duminică și a celor cu sărbători, este permisă numai mâncarea fără ulei: luni, miercuri și vineri – hrană uscată, marți și joi – hrană caldă. Se mănâncă pește de Bunavestire și Florii.

Elementele distincte ale alimentației ucrainenilor pot fi identificate mai ales în gesturile și credințele din timpul preparării bucatelor de ceremonial matrimonial. Este cazul aluatelor de nuntă (șeșca, lejâi, korovai), în a căror pregătire se ținea cont de anumite cutume (nu trebuia să rămână nici o bucătică de aluat, deoarece tinerii s-ar fi despărțit în curând; se interpretau anumite melodii rituale legate de trecerea fetei la categoria căsătoritelor etc.).

Şeška molodoi – pâini
rituale pentru nuntă
(ucraineni)
Şeška molodoi – wedding
ritual bread (Ukrainians)

Lejăi – pâine rituală pentru nuntă
(ucraineni)
Lejăi – wedding ritual bread (Ukrainians)

În cele ce urmează am prezentat câteva preparate elementare, pentru a remarcă asemănările și diferențele dintre cele două bucătării, legate de denumire, rețetar sau semnificație (surse orale: I.M., F.M., M.F. – Slava Cercheză, A.C. – Letea; cercetări de teren: 2012 și 2014, Iuliana Titov, Al. Chiselev).

Tabelul 4. Câteva aspecte din alimentația rușilor lipoveni și ucrainenilor
Table 4. Several aspects of the food of Russian Lippovans and Ukrainians

Aliment	Lipoveni	Ucraineni
plăcintele	<i>piraški; pirahi – piraški mai mari</i>	<i>piroški; pirohi – piroški mai mari</i>
colțunasi	<i>vareniki</i>	<i>vareniki</i>
tăișei	<i>lapšá</i> – servit ca preparat standard la nuntă (cu măruntaie de găină)	<i>lopcéna</i>
plăcintă “melc”	<i>scrutní</i>	<i>vertute</i>
ture / clătite groase	<i>blinî</i> – clătite mai groase, cu rol de aliment ceremonial de Masleniță	<i>blinți</i> – tурте dinaintea focului, din aluat de pâine mai rar
gutui prăjite	<i>gutuli</i> – gutui tăiate felii	<i>gutuli jarané</i> – gutui întregi, scobite de semințe
budincă	<i>caşnik/ (p)şovnik</i> – cu fidea, orez	<i>babka</i> – cu tăișei fierți în lapte

Vestimentația. Similitudinile privind vestimentația celor două grupuri etnice sunt legate de: structura morfologică comună a costumului tradițional, de influențele urbane reflectate în folosirea largă a materialelor de manufactură (*vender* – nailon, *poplin* – lână, *şolc/ şouc* – mătase sau *sucno* – postav).

Diferențele sunt legate de preferințele în ceea ce privește culorile (policromatism la lipoveni și austeritate cromatică la ucraineni), felul de a purta anumite piese vestimentare (la lipoveni cămașa este purtată peste pantaloni sau fustă, pe când la ucraineni se poartă în pantaloni sau fustă), valoarea simbolică atribuită unor piese (la lipoveni, *pois-ul* – brâul cu doi ciucuri constituie legătura cu Dumnezeu, este primit în momentul botezului și separă partea superioară a corpului, considerată curată, de cea inferioară și necurată).

În ceea ce privește gradul de conservare în perioada contemporană, putem afirma faptul că vestimentația tradițională este practic dispărută la ucraineni și păstrată sub forma costumului de biserică sau pentru diferite ceremonialuri la rușii-lipoveni, care respectă normele comunității: acoperă încheietura mâinii și glezna piciorului, părul este cât mai puțin vizibil etc.

Bibliografie

- ARBORE, AI. P., 1935, *Sicia transdunăreană după Th. Condratovici*, Analele Dobrogei, Revista Societății Culturale Dobrogene, An XVI, Institutul de Arte grafice, Edit. Glasul Bucovinei, Cernăuți.
- KELLY, C., 1998, *The Cambridge Companion to Modern Russian Culture*, Cambridge University Press.
- KUŞNIR, V., 2008 *Ucrainenii de dincolo de Dunăre*, Edit. RCR Editorial, București.
- MACAROV, N., 2008, *Structura lexicală a graiurilor rusești-lipovenesci din Dobrogea*, Teză de doctorat, cond. șt. prof. univ. Mile Tomici, Universitatea Ovidius, Constanța.
- PÂRÂU, S., 2007, *Multiculturalitatea în Dobrogea*, Edit. Ex Ponto, Constanța.
- PRYGARINE, O., 2004, Les «vieux-croyants» (Lipovanes) du delta du Danube, Ethnologie française, nr. 2, vol. 34, Presses Universitaires de France, Paris.
- REABININ-SKELEAREVSKY, O., 1927, *Zaporozki bunty dunaičiv 1771 – 1774 i poceatok Zadunaiskoho Koşa*, Naukovyj zbirnyk VUAN: Istoryčina sekčia, tom 26, Kiev.
- ȘTIUCĂ, N., 2000-2002, *Informatorul privilegiat și condiționarea anchetei etnologice*, Anuarul Institutului de Etnografie și Folclor C. Brăilei, serie nouă, tom XI-XIII, București.
- TITOV, I., 2015, *Relația majoritari-minoritari etnici în Dobrogea de Nord*, Edit. Dobrogea, Constanța,
- VARONA, A., 2002, *Tragedia schismei ruse. Reforma patriarhului Nikon și începuturile staroverilor*, Edit. Kriterion, București.

Alexandru Chiselev

Institutul de Cercetări Eco-Muzeale, „Gavrilă Simion”, Tulcea
 Str. Progresului nr. 32, Tulcea, România, tel./fax: +40240.513.231
 e-mail: chiselevalexandru@yahoo.com

Cuprins Summary

Cuvânt înainte

Foreword

Mihai ROȘCOVAN, Olga DRIGA

The Challenges in Financing of Green Low-carbon Investments

in Republic of Moldova 11

*Provocările în finanțarea investițiilor ecologice cu emisii reduse de carbon
în Republica Moldova*

Ala ROTARU, Alexandru ROTARU

Gestionarea ariilor naturale protejate în Republica Moldova.

Probleme și perspective 17

The Management of the Natural Areas Protected in the Republic of Moldova.

Problems and Perspectives

Elena MICU, Sonia-Elena PARPALĂ

Elaborarea planului de management pentru ariile naturale protejate

ROSPA0040 Dunărea Veche-Brațul Măcin, ROSCI0012 Brațul Măcin

și rezervația naturală Lacul Traian 19

Management Plan Development for ROSPA0040 Dunărea Veche-

Brațul Măcin, ROSCI0012 Brațul Măcin and Lacul Traian Nature Reserve

Liliana TÖRÖK, Eugenia MARIN, Zsolt TÖRÖK

Towards an Ecosystem-Based Management in the Lower Danube Region

(Romania) 29

Către o gestionare bazată pe ecosisteme în regiunea Dunării Inferioare (România)

Liliana TÖRÖK, Marian MIERLĂ, Zsolt TÖRÖK

Mapping Areas under the Pressure of Cyanobacteria Blooms and Algal Toxins

Emergence in the Danube Delta Biosphere Reserve (Romania) 43

*Cartarea ariilor aflate sub presiunea înfloririlor cu cianobacterii și dezvoltarea
toxinelor algale din Rezervația Biosferei Delta Dunării (România)*

Z. K. MANVELIDZE, N.V. MEMIADZE, D.Sh. KHARAZISHVILI, N.I. VARSHANIDZE	
Dendroflora of Adjara (Ajara Floristic Region)	53
<i>Dendroflora regiunii floristice Adjara (Regiunea floristică Ajara)</i>	
Gavril NEGREAN	
Județul Sălaj – Propuneri de noi arii de interes botanic	61
<i>Sălaj County – New Proposals of Protected Areas</i>	
Mihai PETRESCU	
Contribuții la cunoașterea florei și habitatelor din situl de importanță comunitară Dealurile Agighiolului, județul Tulcea	83
<i>Contributions to the Knowledge upon the Flora and Habitats of the Dealurile Agighiolului Site of Community Interest, Tulcea County</i>	
Alexandru IFTIME, Oana IFTIME	
New Herpetological Data from ROSCI0067 Deniz Tepe (Romania)	95
<i>Date despre herpetofauna sitului ROSCI0067 Deniz Tepe (România)</i>	
Viorel CUZIC, Mariana CUZIC	
Date privind speciile de păsări și mamifere din zonele tampon și de dezvoltare durabilă a zonei strict protejate Grindul Chituc din cadrul Rezervației Biosferei Delta Dunării	103
<i>Data on the Bird and Mammalian Species in the Buffer and the Sustainable Development Zones of the Strictly Protected Area Chituc Sand Levee within Danube Delta Biosphere Reserve</i>	
Valentin PANAIT, Aurel Daniel STĂNICĂ, Marian MIERLĂ, Marcela TONE	
The Studying Methods of the Lower Danube Sector Limnological Evolution According to the Archaeological Sites and Remote Sensing Techniques	125
<i>Studiul metodelor privind evoluția limnologică a sectorului inferior al Dunării pe baza siturilor arheologice și a tehnicilor de teledetectie</i>	
Cristina DINU	
Măsuri de combatere a stărilor de îmbolnăvire la peștii dulcicoli din acvariul Centrului Muzeal Ecoturistic Delta Dunării (ICEM Tulcea)	139
<i>Measures to Combat Disease States of the Freshwater Fishes from the Aquarium of the Danube Delta Ecotourism Museum Center (ICEM Tulcea)</i>	
Alexandru CHISELEV	
Valori ale patrimoniului imaterial la ucrainenii și rușii lipoveni din Delta Dunării	163
<i>Values of the Intangible Heritage at Ukrainians and Russian Lippovans from Danube Delta</i>	

Iuliana TITOV

Mutări în arhitectura tradițională din zonele protejate ale județului Tulcea 175
Changes in the Traditional Architecture from the Protected Areas of Tulcea County

Adrian TITOV

Meșteșugul prelucrării lemnului în arealul ariei protejate Golul alpin Moldoveanu-Capra 189
Woodworking Craft in Protected Region Golul Alpin Moldoveanu-Capra

Corina MIHĂESCU

Conservarea patrimoniului cultural imaterial Horezu – zonă etnografică protejată 197
Conservation of the Horezu Intangible Cultural Heritage – Protected Ethnographic Area

Narcisa ȘTIUCĂ, Silvia ZAMFIR

Tradiții ale gustului în Isverna (Parcul Național Domogled – Valea Cernei) 205
The Tradition of Taste in Isverna (National Park Domogled – Valea Cernii)

Cerasela DOBRINESCU

Rolul Bisericii și al familiei în păstrarea tradițiilor rușilor lipoveni din Dobrogea .213
The Role of the Church and the Family in the Preservation of the Russian Lipovan Traditions in Dobrogea

Ioan DENUȚ, Alexandra SÎNGEORZAN, Kovács RÉKA, Ioan BERES

Școala de vară „Geodiversitate în Maramureș” – proiect educațional în premieră 221
“Geodiversity in Maramureș” Summer School – Educational Project for the First Time

Adela BĂLAN

Rolul Centrului de Vizitare-Informare în promovarea ariilor protejate 229
The Role of Visiting-Information Center in Promoting de Protected Areas

Mariana CUZIC, Laura Gina DOXAN, Valentina STUPINEANU

Proiectul educativ ”Mă-ntorc la tine, Mare Neagră!” 235
The Educational Project ”I'm Coming Back to You, Black Sea!”